

Materiały faktograficzne

Przemysław Buryan

Wyniki analizy potencjału turystyczno-kulturowego andaluzyjskiego Szlaku Kalifatu Kordoby.

na podstawie badań przeprowadzonych w okresie od października 2009 do lutego 2010, aktualizowanych w okresie od 15 lutego do 15 marca 2012.

1. DANE PODSTAWOWE

Nazwa szlaku: Szlak Kalifatu Kordoby (tytuł oryg. *La Ruta del Califato de Córdoba*).

Rodzaj szlaku: Turystyczno-kulturowy szlak tematyczny.

Rok utworzenia szlaku: 1998.

Lokalizacja: Region autonomiczny Andaluzji, prowincje Jaén, Córdoba i Granada.

Zasięg: Regionalny.

Deklarowana tematyka szlaku: Arabskie dziedzictwo z czasów panowania Kalifatu miasta Kordoba.

Opis szlaku: Szlak Kalifatu Kordoby, wraz z pozostałymi andaluzyjskimi szlakami zarządzanymi przez fundację *El Legado Andalusi*, jest częścią sieci Szlaków Kulturowych Rady Europy. Jego przebieg obejmuje punkty znajdujące się na terenie trzech prowincji: *Córdoba*, *Granada* i *Jaén*. Trasa o długości 180 km łączy stolice pierwszych dwóch i obejmuje ponadto 23 inne miejscowości. Dwie główne osie szlaku wiodą wzdłuż dróg N-432 i N-331 między doliną rzeki Gwadalkiwir, a przedgórzem masywu górskiego Sierra Nevada. Wśród obiektów szlaku najważniejsze to zdecydowanie te znajdujące się na liście światowego dziedzictwa UNESCO – najstarsza część miasta Korboba oraz zespół pałacowy Alhambra w Granadzie. Pozostałe związane są przede wszystkim z obronną i świecką architekturą arabską (*Calahorra*, *Castillo de Alcaudete*) oraz z, nie tylko muzułmańską, architekturą sakralną (*Mezquita*, *Capilla Real de Granada*). Szlak uzupełniają atrakcje wtórne na czele ze stałą ekspozycją poświęconą arabskiemu dziedzictwu południowej Hiszpanii utworzonej w Parku Nauk w Granadzie. W miejscu tym znajduje się również naukowe centrum badawcze nad muzułmańską przeszłością półwyspu Iberyjskiego. Duże zainteresowanie szlakiem potęguje dodatkowo niezliczona liczba atrakcji w jego przestrzeni, które nie są bezpośrednio związane z jego tematyką ale, z punktu widzenia odwiedzającego Andaluzję turysty, są interesujące. Organ zarządzający szlakiem dba nie tylko o edukację turystów ale także o kształtowanie świadomości Hiszpanów na temat bezcennego wkładu nauki i sztuki arabskiej do lokalnej kultury. Dzięki temu często możemy być świadkiem fest i innych inicjatyw popularyzatorskich mających na celu promocję, na stałe wpisanego w andaluzyjski krajobraz, arabskiego dziedzictwa.

Informatory zaakceptowane dla celów inwentaryzacji i waloryzacji:

Olmedo F., Ramirez N., *Ruta del Califato*, Fundación El Legado Andalusi, Granada 2007.

Saiz-Pardo de Benito J. (red.), *Ruta del Califato. Un recorrido histórico-monumental de Córdoba a Granada*, Fundación El Legado Andalusi, Granada 2006.

Przebieg trasy głównej szlaku:

Córdoba – Espejo – Castro del Río – Baena – Alcaudete – Castillo de Locubín – Alcalá la Real – Moclin – Pintos Puente – Granada

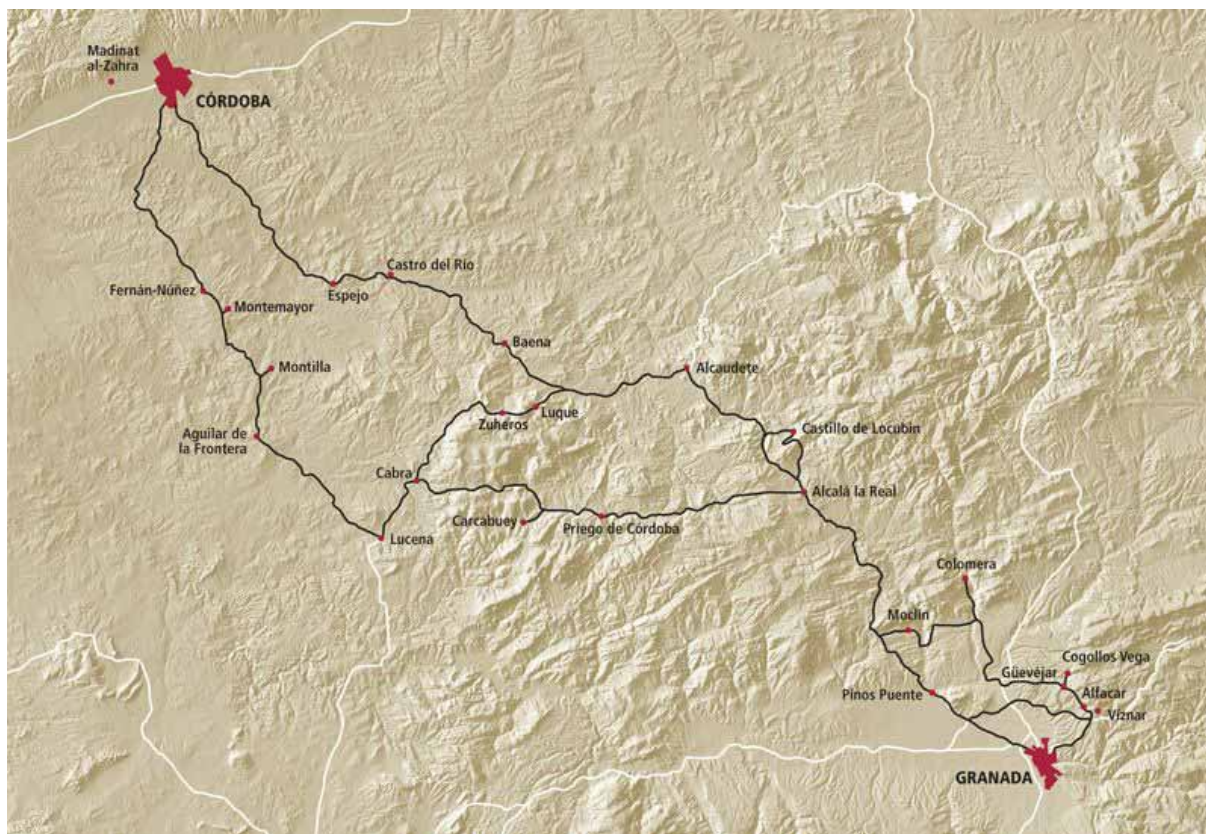
Przebieg szlaku:**Miasta kluczowe:**

1. Madinat Al-Zahara – Kompleks archeologiczny i ekspozycja muzealna.
2. Córdoba – Meczet i katedra *La Mezquita*
3. Granada – Twierdza *Alhambra*

Pozostałe miejscowości z obiektami zaliczanymi do szlaku:

4. Córdoba – Pałac królewski (*Alcazár de los Reyes Cristianos*)
5. Córdoba – Młyny miejskie na rzece Gwadalkiwir (*Los Molinos*)
6. Córdoba – Brama twierdzy (*Puerta de Almodóvar*)
7. Córdoba – Dzielnic żydowska z synagogą i Muzeum Korridy (*La Judería*)
8. Córdoba – Most rzymski z twierdzą Calahorra (*La Calahorra*)
9. Córdoba – Łaźnie arabskie (*Baños árabes*)
10. Córdoba – Muzeum Archeologiczne (*Museo Arqueológico*)
11. Córdoba – Plac tortur (*Plaza del Potro*)
12. Córdoba – Muzeum Sztuk Pięknych (*Museo de Bellas Artes*)
13. Córdoba – Kościół św. Franciszka (*Iglesia de San Francisco*)
14. Córdoba – Główny plac miejski (*La Plaza de Corredera*)
15. Córdoba – Kościół św. Jana (*Iglesia de Santiago*)
16. Córdoba – Kościół św. Mikołaja (*Iglesia de San Nicolás*)
17. Córdoba – Kościół św. Hipolita (*Iglesia de San Hipólito*)
18. Córdoba – Kościół św. Wawrzyńca (*Iglesia de San Lorenzo*)
19. Córdoba – Kościół św. Kajetana (*Iglesia de San Cayetano*)
20. Córdoba – Konwent św. Izabeli (*Convento de Santa Isabela*)
21. Córdoba – Pałac Markizów de la Viana (*Palacio de Viana*)
22. Córdoba – Martwa Wieża (*La Torre de Malmuerta*)
23. Córdoba – Pałac rodziny Villalones (*Palacio de Villalones*)
24. Espejo – Zamek na Wzgórzu (*Castillo Alcalá*)
25. Espejo – Kościół św. Bartłomieja (*Iglesia de San Bartolomé*)
26. Castro del Río – Zamek i Wieża Hołdu (*Castillo y Torre de Homenaje*)
27. Castro del Río – Kościół Wniebowzięcia NMP (*Iglesia de la Asunción*)
28. Castro del Río – Kościół Matki Boskiej (*Iglesia de la Madre de Dios*)
29. Castro del Río – Dom rodu Medinaceli (*Casa de Medinaceli*)
30. Baena – Dzielnica arabska (*Casco antiguo árabe*)
31. Baena – Ruiny średniowiecznego zamku, murów miejskich i baszt
32. Baena – Kościół św. Marii (*Iglesia de Santa Maria la Mayor i de Guadalupe*)
33. Zuheros – Średniowieczna twierdza (*La Fortaleza*)
34. Zuheros – Kościół NMP Dziewicy (*Iglesia de la Virgen*)
35. Zuheros – Plac Pokoju (*La Plaza de la Paz*)
36. Zuheros – Jaskinia Nietoperzy (*La Cueva de los Murciélagos*)
37. Luque – Ruiny arabskiego zamku (*Castillo Musulmán*)
38. Luque – Kościół Wniebowzięcia NMP (*Iglesia de la Asunción*)
39. Luque – Plac Hiszpanii (*Plaza de España*)
40. Fernán Núñez – Zamek książęcy (*Castillo Ducal*)
41. Fernán Núñez – Kościół św. Mariny (*Iglesia de Santa Marina*)
42. Montemayor – Twierdza mauryjska (*Castillo mudéjar*)
43. Montemayor – Kościół Wniebowzięcia NMP (*Iglesia de Nuestra Señora de la Asunción*)
44. Montilla – Kościół św. Jakuba (*Iglesia de Santiago*)
45. Montilla – Kościół św. Franciszka (*Iglesia de San Francisco*)
46. Montilla – Konwent św. Klary (*Convento de Santa Clara*)
47. Montilla – Lokalne muzeum historyczne (*Museo Histórico*)

48. Aguilar de la Frontera – Kościół p.w. św. Marii (*Iglesia de Nuestra Señora*)
49. Aguilar de la Frontera – Plac św. Józefa (*Plaza de San Jose*)
50. Lucena – Zamek średniowieczny (*Castillo medieval del Moral*)
51. Lucena – Kościół św. Mateusza (*Iglesia de San Mateo*)
52. Lucena – Sanktuarium Matki Boskiej z Araceny (*Santuario de Nuestra Señora*)
53. Cabra – Muzeum Archeologiczne (*Museo Arqueológico*)
54. Cabra – Zamek Hrabiego i Wieża Hołdu (*Castillo del Conde y Torre de Homenaje*)
55. Cabra – Kościół Wniebowzięcia i Aniołów (*Iglesia de la Asunción i Ángeles*)
56. Carcabuey – Zamek średniowieczny (*Castillo medieval*)
57. Carcabuey – Kościół Wniebowzięcia (*Iglesia de la Asunción*)
58. Carcabuey – Kościół św. Marca (*Iglesia de San Marco*)
59. Priego de Córdoba – Ruiny zamku średniowiecznego (*Castillo medieval*)
60. Priego de Córdoba – Dzielnica willowa (*Castillo de la Villa*)
61. Priego de Córdoba – Kościół Wniebowzięcia NMP (*Iglesia de la Asunción*)
62. Priego de Córdoba – Kościół św. Aurory (*Iglesia de Santa Aurora*)
63. Priego de Córdoba – Kościół św. Franciszka (*Iglesia de San Francisco*)
64. Alcaudete – Ruiny fortyfikacji miejskich (*Castillo de Alcaudete*)
65. Alcaudete – Kościół św. Marii (*Iglesia de Santa Maria*)
66. Castillo de Locubín – Zamek arabski (*Castillo árabe*)
67. Alcalá la Real – Zespół historyczny fortecy Mota (*Fortaleza de la Mota*)
68. Alcalá la Real – Kościół św. Dominika (*Iglesia de San Domingo*)
69. Alcalá la Real – Kościół św. Marii (*Iglesia de Santa Maria*)
70. Alcalá la Real – Kościół Naszej Pani Bolesci (*Iglesia de Nuestra Señora de Angustias*)
71. Alcalá la Real – Most kamienny (*Puente del Pilar*)
72. Moclín – Fortyfikacje miejskie
73. Moclín – Kościół Pocieszyciela (*Iglesia del Paño*)
74. Moclín - Zabytkowy spichlerz (*Case de Pósito*)
75. Colomera – Ruiny zamku średniowiecznego
76. Colomera – Kościół Ucieleśnienia (*Iglesia de la Encarnación*)
77. Pinos Puente – Most rzymski (*Puente de Pinos*)
78. Cogollos Vega – Ruiny łaźni arabskich
79. Viznar – Pałac arcybiskupi (*Palacio Arzobispal*)
80. Viznar – Kościół Matki Bożej z Pilar (*Iglesia de Pilar*)
81. Granada – Dom rodziny Chapiz (*Casa de Chapiz*)
82. Granada – Kościół Zbawiciela (*Iglesia de Salvador*)
83. Granada – Dom rodziny Castril (*Casa de Castril*)
84. Granada – Łaźnie arabskie (*Baños árabes*)
85. Granada – Kościół św. Jana (*Iglesia de San Juan*)
86. Granada – Zabytkowa Kartuzja (*Monasterio de la Cartuja*)
87. Granada – Brama miejska Elwiry (*Puerta de Elvira*)
88. Granada – Katedra z kaplicą królewską (*La Catedral i La Capilla Real*)
89. Granada – Park Nauk i stała ekspozycja na temat szlaku (*Parque de las Ciencias*)
90. Granada – Kościół św. Jana (*Iglesia de San Juan de los Reyes*)

Mapa szlaku wraz z miejscowościami, w których znajdują się jego atrakcje:**2. DANE DOTYCZĄCE PRZEBIEGU BADANIA****Metodologia:**

Metoda oceny potencjału regionalnych tematycznych szlaków turystyczno-kulturowych według [Mikos v. Rohrscheidt A., 2010, *Regionalne szlaki tematyczne. Idea, potencjał, organizacja*, Proksenia, Kraków]

Kwerenda źródełwa literatury i materiałów:

Pierwotna: październik 2009 – marzec 2011, aktualizacja: luty 2012.

Badania terenowe:

Październik 2009 – Luty 2010; Styczeń 2011

Data wypełnienia formularza:

Pierwotnie: marzec 2011, aktualizacja: 15-18 marzec 2012.

Przeprowadzający:

Przemysław Buryan

Przedstawiciel koordynatora uczestniczący w procesie waloryzacji:

1. Maria Morillas Cesareo, przedstawiciel biura koordynującego w Granadzie: C/Mariana Pineda, Edificio Corral del Carbón, 18009 Granada (España). info@legadoandalusi.es.
2. Angelo Ricci, kierownik departamentu turystyki fundacji El Legado Andalusi zarządzającej badanym szlakiem. angelo@legadoandalusi.es; tel.: (+34) 958 225 995

3. FORMULARZ WALORYZACYJNY SZLAKU**ZAKRES I – Organizacja szlaku****I.A. Uzasadniona tematyizacja szlaku****I.A.a Literatura naukowa tematyizująca szlak**

- Monografia naukowa poświęcona tematyce zgodnej z tematem szlaku zawierająca opracowanie znacznej części jego obiektów, w tym wszystkich obiektów kluczowych.
- (do dwóch pozycji, po 10 punktów za każdą)

Vallve J., *El Califato de Córdoba*, wyd. Mapfre, Madrid 1992. (10)

Bueno, F.G., *Los Califas de Córdoba*, wyd. Arguval, Malaga 2009. (10)

I.A.b Literatura popularna tematyzująca szlak

- Aktualna literatura popularna na temat szlaku w formie osobnych opracowań. (do 3 pozycji, po 5 punktów za każdą)

Olmedo F. Ramirez N., Ruta del Califato, wyd. Fundación El Legado Andalusi, Granada 2007. (5)

Saiz-Pardo de Benito J. (red.), Ruta del Califato. Un recorrido histórico-monumental de Córdoba a Granada, wyd. Fundación El Legado Andalusi, Granada 2006. (5)

Aradillas A. Inigo J.M., La Ruta de Califato Andalusi. De Córdoba a Granada, wyd. Visionnet Ediciones, Madrid 2010. (5)

I.A.c Zgodność tematyczna poszczególnych obiektów z deklarowanym tematem szlaku

- Zgodność z tematyką szlaku wykazuje mniej niż 66% obiektów. (0)

Zgodność wykazuje niespełna 44,5% obiektów szlaku (0)

Suma za podzakres I.A: 35

I.B Oznaczenie Szlaku

I.B.a Oznaczenie szlaku na trasie i drogach dojazdowych

- Za istnienie fizycznych oznaczeń tylko wzdłuż ciągów komunikacyjnych oraz oznaczenie dróg dojazdowych do niektórych (mniej niż 65%) obiektów szlaku, w tym wszystkich obiektów kluczowych szlaku. (6)

Widoczne oznakowanie ciągów komunikacyjnych. Rzadkie i niejasne oznakowanie dojazdów do konkretnych obiektów. (6)

I.B.b Oznaczenie fizyczne bezpośrednio przy obiektach

- Za istnienie fizycznych oznaczeń przy pojedynczych obiektach szlaku lub mniej niż 75% ogólnej ich liczby. (3)

Istnieją oznaczenia tylko przy wybranych, ważniejszych obiektach (3)

I.B.c Oznaczenie systemowe przebiegu szlaku

- Istnienie oznaczenia tylko przebiegu szlaku lub tylko jego obiektów w systemie nawigacji satelitarnej lub w innych elektronicznych systemach prowadzenia ruchu. (5)

Istnienie oznaczeń miejscowości szlaku w systemie nawigacji googlemaps (5)

Suma za podzakres I.B: 14

I.C Koordynacja Szlaku

I.C.a Funkcjonowanie koordynatora szlaku

Funkcjonowanie koordynatora szlaku, formalnie powołanego lub wyznaczonego do spełniania tych obowiązków. (10)

Koordynator szlaku: Fundacja El Legado Andalusi (10).

I.C.b Dostępność koordynatora

- Publiczna, całoroczna dostępność biura koordynatora szlaku. (5)

Biuro otwarte cały rok w Parku Nauk w Granadzie (Parque de las Ciencias) (5)

I.C.c Usługi informacyjne koordynatora w odniesieniu do szlaku

- Stały, całoroczny i wyłączny numer telefoniczny dostępny w określonych dniach i godzinach. (5)

Numer do biura koordynatora 34 958 225 995 (5)

- Obsługa w językach obcych w informacji telefonicznej szlaku. (po 2 punkty, do 3) *język angielski (2)*
- Dodatkowe stałe punkty informacyjne szlaku. (po 2 – każdy do 2) *Oficina de turismo Junta de Andalucía de Córdoba (2)*
Alhambra y Generalife – Granada (2)

I.C.d. Dodatkowe usługi koordynatora

- Organizowanie wycieczek po szlaku (działalność touroperatorska). (5)
Oferty zarówno krótszych, lokalnych wycieczek jak i dłuższych np. rejsów (5)

Suma za podzakres I.C: 31

I.D Dostępność turystyczna obiektów

I.D.a Faktyczna dostępność obiektów szlaku

- Faktyczna pełna dostępność mniej niż 80% obiektów szlaku. (0)
Ze względu na dużą liczbę obiektów jak i dużą ilość często zamkniętych kościołów szlak nie spełnia odpowiednich wymagań dostępności. (0)

I.D.b Dostępność komunikacyjna obiektów szlaku

- 75-89% obiektów. (8)
Niektóre obiekty, głównie zamki, położone są wysoko nad miejscowościami i wejście do nich jest utrudnione lub niemożliwe. W pobliżu niektórych trudno o miejsce parkingowe nawet dla auta osobowego. (8)

Suma za podzakres I.D: 8

ZA CAŁY ZAKRES I: 88/200

ZAKRES II – Ogólna atrakcyjność turystyczna szlaku

II.A. Autentyczność obiektów szlaku

- Liczba obiektów autentycznych w ogólnej liczbie obiektów szlaku przekracza 50%, zaś liczba obiektów wykreowanych dla potrzeb turystyki nie przekracza 25%. (40)
Wśród 90 obiektów szlaku znajduje się niewielka ilość placówek muzealnych. Większość obiektów zaliczyć trzeba do atrakcji pierwotnych. (40)

II.B. Zwartość szlaku

- Za odległość pomiędzy więcej niż 90% a mniej niż 100% kolejnych obiektów szlaku nie przekraczającą 30km. (10)
Odcinki w większości nie przekraczają 30 km, jedynie pokonując odcinek między Córdoba a Fernán Núñez musimy pokonać niecałe 31 km, natomiast między Córdoba i Espejo 36,5km. (10)

II.C. Liczba obiektów należących do szlaku

- Szlak liczy powyżej 20 obiektów (15)
Szlak liczy 90 obiektów (15)

II.D. Regularna usługa transportowa zgodna z przebiegiem szlaku

- Za regularną, całoroczną usługę transportową łączącą bezpośrednio 80-99% kolejnych obiektów szlaku, w tym wszystkie na trasie głównej szlaku. (10)
Duża ilość połączeń miejscowego przewoźnika autobusowego www.alsa.es, oraz konsorcjum przewozowych konkretnych prowincji np.: www.ctagr.com. (10)

II.E. Stan utrzymania poszczególnych obiektów

- Stan ogólny obiektów zadowolający z powtarzającym się jednym mankamentem. (10)

Jedynym problemem jest brak węzłów sanitarnych przy dużej liczbie zabytków. (10)
ZA CAŁY ZAKRES II: 85/100

ZAKRES III – Turystyczno-kulturowy potencjał obiektów szlaku.

III.A. Znaczenie kulturowe obiektów szlaku zgodne z tematyzacją szlaku

- Za każdy obiekt o znaczeniu międzynarodowym. (20 punktów, do 3 obiektów)
Mezquita w Kordowie, obiekt listy UNESCO (20)
Zespół Alhambra y Generalife w Granadzie, obiekt listy UNESCO (20)
Kościół San Juan de los Reyes w Granadzie, obiekt - laureat nagrody EUROPA NOSTRA roku 2006 (20)

III.B. Eventy zgodne z tematem szlaku

- Wielodniowe eventy o charakterze kulturowym na obszarze szlaku uwzględniające temat szlaku jako jeden z podstawowych tematów (do trzech, za każdy 4 punktów)
Mercado Medieval de Priego de Córdoba (Targ średniowieczny - kwiecień) (4)
Fiesta de Calatrava de Alcaudete (Średniowieczna impreza zakonu Calatrawy - lipiec) (4)
Mercado Medieval de Córdoba (Targ średniowieczny – styczeń) (4)
- Za każdy dzień trwania jednego z wymienionych eventów tematycznych powyżej 2 dni (1 punkt za każdy dzień i event do 5 dni, maksymalnie 5 punktów)
Fiesta de Calatrava – czas trwania 3 dni (1)
Mercado Medieval de Córdoba – czas trwania 3 dni (1)

III.C. Dodatkowe atrakcje tematyczne

- Brak dodatkowych atrakcji tematycznych

III.D. Znaczenie historyczne obiektów szlaku

- Za każdy obiekt szlaku o znaczeniu międzynarodowym. (do 2, po 10 punktów)
El Palacio de los Nazaríes w Granadzie – Ostatnia twierdza muzułmańska ostatniej arabskiej dynastii w Europie (10)
La Capilla de los Reyes w Granadzie. Miejsce pochówku Królów Katolickich – Izabeli Kastylijskiej i Ferdynanda Aragońskiego – małżeństwa, które położyło kres panowaniu Maurów w Europie i dało początek wielkim odkryciom geograficznym (10)
- Dodatkowo za każdy obiekt spośród wymienionych będący zespołem więcej niż 2 różnych pojedynczych obiektów lub za zgrupowanie więcej niż 2 różnych obiektów z tej grupy na terenie jednej miejscowości. (do trzech zespołów, po 2 punkty za każdy)
Palacio de los Nazaríes w kompleksie pałacowo-ogrodowym Alhambra (2)
Palacio de los Nazaríes i La Capilla de los Reyes razem na terenie Granady (2)

III.E. Znaczenie biograficzne obiektów szlaku

- Za każdy obiekt związany z postacią o znaczeniu międzynarodowym (do 2, 10 punktów każdy)
Palacio de los Nazaríes (twierdza Alhambra) – miejsce pobytu pisarza Washingtona Irvinga; powstanie powieści „Opowieści z Alhambry”. (10)
Córdoba – miejsce urodzenia filozofa Seneki Starszego. (10)
- Za każdy obiekt związany z postacią o znaczeniu krajowym. (do 3, po 3 punkty)
Viznar – Miejsce egzekucji pisarza Federico García Lorca (3)
Muzeum Corridy w Kordowie – Manuel Rodriguez Sanchez – Jeden z najbardziej znanych torreadorów Hiszpanii (3)
Capilla de los Reyes w Granadzie – Grób Izabeli Katolickiej (3)

- Dodatkowo za każdy obiekt spośród wymienionych będący zespołem więcej niż 2 różnych pojedynczych obiektów lub za zgrupowanie więcej niż 2 różnych obiektów z tej grupy na terenie jednej miejscowości. (do trzech zespołów, po 2 punkty za każdy)
Palacio de los Nazaríes i Capilla de los Reyes razem na terenie Granady (2)

III.F. Związek obiektów szlaku z dziejami religii lub posiadanie aktualnego znaczenia dla życia religijnego.

- Za każdy obiekt o znaczeniu regionalnym (do 3 obiektów, po 3 punkty)
Lucena - Santuario de Nuestra Señora de Araceli (3)

III.G. Znaczenie obiektów szlaku lub miejscowości położonych na szlaku dla innego typu turystyki kulturowej niż wskazany w temacie szlaku albo uwzględniony w pozostałych podzakresach.

- Za każdy obiekt o znaczeniu międzynarodowym (do 2 po 10 punktów)
Twierdza Alhambra i Ogrody Generalife z listy UNESCO – turystyka obiektów militarnych, turystyka kulturowo-przyrodnicza (10)
Most Rzymskim nad rzeką Gwadalkiwir z listy UNESCO (jako zespół historyczny miasta Korboba) – turystyka obiektów technicznych (10)

III.H. Związek poszczególnych obiektów szlaku lub miejscowości na szlaku z innymi grupami etnicznymi albo z historią innych narodów. - Nie uwzględniany ze względu na tematykę szlaku.

III.I Dodatkowe punkty za ofertę wszystkich obiektów wpisanych powyżej klas

- Za stałych przewodników obiektowych w języku ojczystym (za pierwsze 5 obiektów po 2 punkty)
Córdoba – La Mezquita (2)
Granada – twierdza Alhambra (2)
Granada - La Capilla de los Reyes (2)
Alcaudete - El Castillo de Alcaudete (2)
Madinat Al-Zahara (2)
- Za minimum dwa języki obce w ofercie przewodników obiektowych. (w pierwszych 5 obiektach, po 1 punkcie)
Córdoba – La Mezquita: en, fr, jp, de, it, (1)
Granada – twierdza Alhambra: en, fr, jp, de, it, i inne (1)
- Za przewodniki elektroniczne po obiekcie
Córdoba – wieża obronna La Calahorra (2)
- Za wersje obcojęzyczne przewodników elektronicznych (przynajmniej 2 wersje w maksimum 3 obiektach, po 1 punkcie)
Córdoba – wieża obronna La Calahorra (1) en, de
- Za własny materiał informacyjny w obiekcie (do 10 obiektów, po 1 punkcie)
- *Córdoba – La Mezquita (1)*
Madinat Al-Zahara (1)
Córdoba - Alcazár de Los Reyes Cristianos (1)
Granada – twierdza Alhambra (1)
Granada – La Catedral y Capilla de los Reyes (1)
Granada – Baños árabes (1)
Granada – Iglesia de San Juan (1)
Zuheros – Cueva de los Muerciélagos (1)
Montilla – Museo Histórico (1)
Castillo de Locubín – castillo árabe (1)

- Za własny materiał informacyjny w obiekcie w przynajmniej dwóch językach obcych (do 5 obiektów, po 1 punkcie)
Córdoba – La Mezquita: en, de, it, fr (1)
Córdoba – wieża obronna La Calahorra: jp, it (1)
Córdoba - Alcazár de Los Reyes Cristianos: en,fr (1)
Madinat Al-Zahara: en, fr, de (1)
Granada – La Catedral y Capilla de los Reyes: en, it (1)
- Za sklep obiektowy oferujący przedmioty związane z tematem obiektu lub obiektu i szlaku (za pierwszych pięć, po 3 punkty)
Sklep El Legado Andalusi na terenie twierdzy Alhambra (3)
Kiosk El Legado Andalusi na terenie Mezquity w Kordowie (3)

III.J. Punkty dodatkowe za obiekty unikalne

- Za każdy obiekt z Listy Światowego Dziedzictwa UNESCO (25)
Córdoba – La Mezquita i zespół staromiejski (25)
Granada - twierdza Alhambra i wzgórze Albaicin (25)

ZA CAŁY ZAKRES III: 235/300

ZAKRES IV – Obsługa własna szlaku

IV.A Informacja i promocja szlaku

- Działanie aktualizowanego portalu internetowego szlaku w ramach większego zespołu (5 punktów)
Strona internetowa szlaku Kalifatu Kordoby w ramach strony Fundacji El Legado Andalusi www.legadoandalusi.es (5)
- Wersje obcojęzyczne na portalach internetowych obiektów (liczone na maksimum 5 portalach do 2 wersji, po 1 punkcie za każdą)
www.alhambra.org wersje: en, fr (2)
www.mezquitadecordoba.org wersje: en,fr (2)
www.torrecahahorra.com wersje: en, fr (2)
www.capillarealgranada.com wersje: en (1)
- Publikacje książkowe o szlaku, przewodniki po szlaku, dostępne w sprzedaży (do 3 pozycji, po 3 punkty)
Olmedo F. Ramirez N., Ruta del Califato, wyd. Fundación El Legado Andalusi, Granada 2007. (3)
Saiz-Pardo de Benito J. (red.), Ruta del Califato. Un recorrido histórico-monumental de Córdoba a Granada, wyd. Fundació El Legado Andalusi, Granada 2006. (3)
Aradillas A. Inigo J.M., La Ruta de Califato Andalusi. De Córdoba a Granada, wyd. Visionnet Ediciones, Madrid 2010. (3)
- Dodatek za obcojęzyczne wersje książek o szlaku i przewodników po szlaku (do 2 pozycji i 4 wersji językowych, po 2 punkty za każdą)
Olmedo F. Ramirez N., Ruta del Califato, wyd. Fundación El Legado Andalusi, Granada 2007. – wersje: Route of the Caliphate (en), Route Durch das Kalifat (de), Route du Califat (fr) (6)
Asociación Cultural Al. Burak y Otros Caminos, Ruta del Califato en Bicicleta, wyd. Otros Caminos, Granada 2005. – wersje: Route of the Caliphate on a bicycle (en), Route Durch das Kalifat mit dem Fahrrad (de) (4)
- Wydawanie regularnych publikacji o charakterze informacyjnym i/lub promocyjnym (za pierwsze 2 w ciągu ostatnich 12 miesięcy, po 2 punkty)
Revista El Legado Andalusi – Czasopismo fundacyjne (2)

La ruta del Califato – Krótkie biuletyny informacyjne dostępne w punktach informacyjnych szlaku (2)

- Zorganizowanie konferencji naukowej lub popularyzacyjnej, związanej z tematem szlaku w ciągu ostatnich 12 miesięcy przed badaniem (punktowana jedna, 4 punkty)
Aires de Al.-Andalus. Jornadas culturales andalusies – trzydniowa konferencja naukowa w miejscowości Alcala la Real – 3-5.06.2010 (4)
- Inne formy promocji szlaku (jedna, wybrana, 5 punktów)
Krótkie filmy promocyjne szlaku znajdujące się na stronie produktu (5)

IV.B Oferty wypraw po szlaku

- Oferty wycieczek grupowych na zamówienie (za każdą ofertę do trzech, po 3 punkty)
Wycieczki szlakiem Kalifatu Kordoby organizowane przez fundację El Legado Andalusi (3)
Wycieczki organizowane przez biuro AbiesTravel (www.abiestravel.com) (3)
Oferty kilkudniowych, pieszych wycieczek po szlaku organizowane przez organizację Otros Caminos (www.otroscaminos.com) (3)
- Oznaczone trasy rowerowe, wodne lub konne w ramach szlaku, zbieżne z tematyką (za pierwsze trzy, po 4 punkty)
Trasa rowerowa szlaku Kalifatu Kordoby (4)

IV.C. Oferta pakietowa turystyki kulturowej

- Pakiety dla poszczególnych obiektów szlaku zawierające zwiedzanie obiektów szlaku (za każdy do czterech, po 3 punkty)
Pakiet hotelu i obiektu Alhambra: 2 noclegi + wycieczka z przewodnikiem po obiekcie (3)
Pakiet hotelu i obiektu Alhambra: 2 noclegi + wycieczka z przewodnikiem + transfery lotniskowe (3)
Pakiet hotelu Conquistador w Kordowie: nocleg + zwiedzanie Mezquity z przewodnikiem (3)
- Pakiety dla miejscowości położonych na szlaku nie związane z jego tematem ani nie obejmujące zwiedzania (za każdy do 3, po 1 punkcie)
Pakiet przewoźnika kolejowe RENFE oraz Hoteli Center: nocleg (Córdoba lub Granada) + bilet na pociąg (powrotny z Madrytu) (1)

IV.D. Inne elementy obsługi turystycznej

1. Działanie własne organizacji turystycznej szlaku (10)
Działanie organizacji El Legado Andalusi (10)
2. Istnienie własnej literatury periodycznej (5 punktów)
Revista El Legado Andalusi (5)

ZA CAŁY ZAKRES IV: 73/100

ZAKRES V – pozostała oferta spędzania wolnego czasu na obszarze szlaku.

V.A. Inna oferta turystyczno-kulturowa na obszarze szlaku

V.A.a Muzea poza szlakiem lub poza tematem szlaku

- O znaczeniu regionalnym (do 3, po 3 punkty)
- Museo Casa de Federico Garcia Lorca w Granadzie (3)*
 - Museo Casa de Manuel de Falla w Granadzie (3)*
 - Museo de Casa de los Tiros w Granadzie (3)*

V.A.b Inne atrakcyjne z punktu widzenia turystyki kulturowej obiekty w miejscowościach szlaku

O znaczeniu międzynarodowym (do 3 na całym szlaku, po 5 punktów)

Zabytkowa dzielnica Albaicin w Granadzie – na liście UNESCO (5)

O znaczeniu regionalnym (do 3 na całym szlaku, po 3 punkty)

Zamek arabski w Alcaudete (3)

Kompleks archeologiczny Medinat Al.-Zahara (3)

Centro de interpretación Sacramonte – Centrum kulturowe andaluzyjskiej społeczności cygańskiej na wzgórzach Sacramonte (3)

V.A.c Lokalne trasy turystyczne o tematyce historycznej lub kulturowej

- Realne lub wirtualne z dostępnymi publikowanymi opisami lub oznaczone w terenie (do 5, po 2 punkty)

Paseo de Córdoba – Spacer po Córdoba (2)

Recorrido por Cabra – Wędrowka po Cabrze (2)

Paseo de Barroco de Priego – Spacer z architekturą barokową miasta Priego de Córdoba (2)

Paseo de Granada (2)

Ruta de Cementerio de Granada – Szlak spacerowy po zabytkowym cmentarzu w Granadzie (2)

V.A.d Eventy poza tematem szlaku

- Regularne eventy o charakterze kulturowym, mające znaczenie międzynarodowe lub krajowe, odbywające się w przestrzeni szlaku¹ (do trzech, po 5 punkty)

Semana Santa – Wielki Tydzień – event miasta Baena w kwietniu (5)

Festival de los Patios Cordobese – Majowy event strojenia przydomowych posesji (5)

Fiesta en honor de Maria Santisima de la Sierra – Cabra (5)

Suma za podzakres V.A: 40 (maksymalna)

V.B. Pozostała oferta kulturowa na obszarze szlaku

- Funkcjonujące stale placówki teatralne w miejscowościach szlaku (za pierwsze 3 po 2 punkty)

Teatro Alhambra w Granadzie (www.teatroalhambra.com) (2)

Teatro de Victoria w Priego de Córdoba (2)

Teatro Avanti w Córdoba (www.teatroavanti.com) (2)

- Stała filharmonia w miejscowościach na szlaku (za pierwsze trzy obiekty po 2 punkty)

Centro Filarmónico Eduardo Lucena w Córdoba (2)

- Stały teatr muzyczny na miejscu (za pierwsze 2 placówki, po 2 punkty)

Gran Teatro w Cordobie (www.teatrocordoba.com) (2)

El Teatro de Isabel Católica de Granada (2)

- Kina całoroczne funkcjonujące w miejscowościach szlaku (do 4, po 1 punkcie)

Centro Multicines w Granadzie (1)

Cinesur el Tablero w Córdoba (1)

Cine en la biblioteca de Alcaudete (1)

Cine de Priego (1)

- Kluby i inne miejsca wieczornej rozrywki funkcjonujące w miejscowościach na szlaku (do 4 obiektów, po 1 punkcie)

Klub Granada Diez, c/ Carcel Baja 38, Granada (www.granada10.com) (1)

¹ Wyboru dokonano na podstawie spisu fiest hiszpańskich o krajowej atrakcyjności turystycznej: Fiestas de Interés Turístico Nacional.

Klub Tandem, av. Agrupación 19, Córdoba (www.tandemcordoba.com) (1)

Discoteca Eme-Be, carretera de las monjas, Priego de Córdoba (1)

Klub Ecu, Rotonda Jesus 3, Castro del Rió (1)

Suma za podzakres V.B: 20 (maksymalna)

V.C. Pozostała oferta turystyczna na obszarze szlaku

V.C.a Miejsca aktywnego wypoczynku

- Centra aktywnego wypoczynku (do 3, po 2 punkty)
Parque Urbano Multiuso de Priego de Córdoba (2)
- Miejsca aktywnego wypoczynku (do 4, po 1 punkcie)
Piscina de la Universidad de Granada – pływalnia kryta (1)
Ośrodek narciarski Sierra Nevada (1)
Wypożyczalnia rowerów On Bike, Avenida Espana 59, Priego de Córdoba (1)

V.C.b Inne atrakcje przyrodnicze

- Góry ze znakowanymi szlakami turystycznymi w przestrzeni szlaku (3 punkty)
Góry Sierra Nevada (3)
- Jeziora (zdatne do kąpieli, dostępne) (za pierwsze 2 akweny po 2 punkty)
Dostępny zbiornik wodny Iznajar (3)
- Pomniki przyrody (za pierwsze dwa na trasie szlaku, po 1 punkcie)
Cueva de Murcielagos – jaskinia nietoperzy w Zuheros (1)

V.C.c Pozostałe atrakcje turystyczne

- Wieże widokowe stale dostępne (za pierwsze dwie na terenie gmin na szlaku po 1 punkcie)
Torre de observación de Parque de las Ciencias – wieża widokowa Parku Nauk w Granadzie (1)
Torre de la Calahorra – Wieża Calahorra w Córdoba (1)
- Oznaczone trasy rowerowe na terenie szlaku, częściowo z nim zbieżne (łącznie minimum 2 różne miejscowości szlaku), z wypożyczalnią rowerów (za pierwsze trzy, po 3 punkty)
Szlak rowerowy Kalifatu Córdoba oznaczony, z wypożyczalniami rowerów (3)

Suma za podzakres V.C: 17

V.D. Pozostałe czynniki wpływające na atrakcyjność turystyczną szlaku

V.D.a Krzyżowanie się szlaków turystycznych

1. Krzyżowanie się szlaku z innym szlakiem turystyczno-kulturowym o zasięgu międzynarodowym lub krajowym jeśli przynajmniej jeden obiekt należy do obu szlaków (za pierwsze 3, po 5 punktów)
Międzynarodowy Szlak Dynastii Almorawidów i Almohadów (5)
Międzynarodowy Szlak Dynastii Omajjadów (5)
Krajowy Szlak Ibn-Al-Jatiba (5)
2. Krzyżowanie się szlaku z innym szlakiem turystyczno-kulturowym o zasięgu regionalnym, jeśli przynajmniej jeden obiekt należy do obu szlaków (za pierwsze 3, po 3 punkty)
Szlak Washingtona Irvinga (3)
Regionalny odcinek szlaku Almorawidów i Almohadów (3)
Szlak Nasrydów (3)

V.D.b Duże miasta szlaku

- Limit punktów za podzakres V.D. wyczerpany w podpunkcie V.D.a

Suma za podzakres V.D: 20 (maksymalna)

ZA CAŁY ZAKRES V: 96/100

ZAKRES VI – infrastruktura turystyczna i komunikacyjna

VI.A. Baza noclegowa szlaku

Do Badania bazy noclegowej wyodrębniona miasta: Granada, Korboba i Priego de Korboba:

- 1) Hotele kategorii 5*: Granada, Hotel Palacio de los Patos (2); Korboba, Hotel Palacio de Bailío (2)
- 2) Hotele kategorii 4*: Granada, Hotel Alhambra Palace (2); Korboba, Hotel Conquistador (2); Priego, Hotel Huerta de las Palomas (2)
- 3) Hotele kategorii 3*: Granada, Hotel Ana María (2); Korboba, Hotel NH Califa (2); Priego, Hotel Villa de Priego de Córdoba (2)
- 4) Hotele kategorii 2*: Granada, Hotel Granada Centro (2); Korboba, Hotel El Triunfo (2); Priego, Hotel Las Rosas (2)
- 5) Hotele kategorii 1*: Granada, Hotel América (2); Korboba, Hotel Oasis (2); Priego, Hotel Rio Piscina (2)
- 6) Hostele: Granada, Hostel Atenas (2); Korboba, Hostel La Fuente (2); Priego, Hostel Rafi (2)
- 7) Pensjonaty: Granada, Pensjonat Alcazaba (2); Korboba, Pensjonat El Portillo (2), Priego, Pensjonat Villa Turística de Priego (2)
- 8) Schroniska turystyczne: Granada, Schronisko Albergue Juvenil de Granada (2); Korboba, Schronisko Albergue Juvenil de Córdoba (2); Dla Priego, Fuente-Tójar, Schronisko La Cubertilla (2)
- 9) Gospodarstwa agroturystyczne: Granada, Casa Rural el Hornillo (2); Korboba, Casa Rural La Salud (2); Priego, Casa Oleo (2)
- 10) Kwatery prywatne: Granada, Catedral Suites (2), Korboba, Apartamentos Luna de Cristal (2), Priego, Apartamentos El Tarajal (2)

Suma za podzakres VI.A:58

VI.B Restauracje i inne obiekty gastronomiczne

- Restauracje funkcjonujące bezpośrednio przy obiektach szlaku (do 5 lokali, po 4 punkty)
 - *Restauracja La Yedra Real, Paseo de la Sabika 15, Granada, w sąsiedztwie Alhambry (4)*
 - *Restauracja Castañeda, c/Almireceros 1, Granada, w sąsiedztwie La Capilla de Los Reyes (4)*
 - *Restauracja El Caballo Rojo, c/ Cardenal Herrero 28, Korboba, w sąsiedztwie Mezquity (4)*
 - *Restauracja El Palacio de Pollo, c/Matadero 32, Alcaudete, w centrum (4)*
 - Inne restauracje z kuchnią regionalną w miejscowościach przy szlaku (do 5, po 2 punkty)
 - *Restauracja Los Jardines de Zoraya, c/ Panaderos 32, Granada (2)*
 - *Restauracja Andalucía, Avenida Andalucía, Alcalá la Real (2)*
 - *Restauracja El Aljibe, c/ Abad Palomino 3, Priego de Córdoba (2)*
 - *Restauracja Meson la Solera, c/Alta 35, Castro del río (2)*
 - *Restauracja El Patio Andaluz, c/ Velazquez Bosco 4 (2)*
1. Dodatkowe punkty za każdą z wymienionych restauracji czynną dłużej niż do godziny 22:00 (po 1 punkcie za każdą restaurację)
Wszystkie z wymienionych restauracji są czynne po godzinie 22:00, często do ostatniego klienta (10)

2. Dodatkowe punkty za regularną ofertę kulturalną niezwiązaną z tematem szlaku lub jego obiektów w każdej z wymienionych restauracji (do 5, po 2 punkty)
Restauracja Los Jardines de Zoraya – Tańce i muzyka flamenco (2)

Suma za podzakres VI.B: 38

VI.C. Komunikacja

VI.C.a Dostępność komunikacyjna szlaku (obiekty kluczowe szlaku)

3. Jeżeli obiekty kluczowe szlaku leżą:
 4. w odległości mniejszej niż 50 km od lotniska krajowego (za pierwsze 2 obiekty, po 3 punkty)
Alahmbra y Generalife w Granadzie (3)
Kościół San Juan de los Reyes w Granadzie (3)
 5. w odległości mniejszej niż 20 km od zjazdu z autostrady lub drogi ekspresowej (szybkiego ruchu) (za pierwsze 2 obiekty, po 5 punktów)
Mezquita w Kordowie (5)
Alhambra w Granadzie (5)
6. Przebieg dróg krajowych przez gminy, w których znajdują się obiekty kluczowe szlaku (do 2 dróg krajowych na każdy obiekt, lecz 5 na cały szlak) (2 punkty)
Alhambra w Granadzie: A-44 i A-92 (4)
Mezquita w Kordowie: A-4 i N-432 (4)
Priego de Córdoba: N-432 (2)
7. Duże dworce kolejowe w miejscowościach z obiektami kluczowymi (za pierwsze dwa, po 3 punkty)
Dworzec RENFE w Kordowie (3)
Dworzec RENFE w Granadzie (3)
8. Dworce autobusowe w miejscowościach z obiektami kluczowymi (za każdy po 2 punkty)
Dworzec autobusowy w Granadzie (2)
Dworzec autobusowy w Kordowie (2)
Dworzec autobusowy w Priego de Córdoba (2)

VI.C.b Transport zorganizowany na obszarze szlaku

9. Stała linia turystyczna kolejowa, autobusowa lub mikrobusowa łącząca przynajmniej cztery obiekty szlaku, w tym przynajmniej dwa obiekty kluczowe (za pierwsze 3 linie po 5 punktów)
Autobusowa linia turystyczna miasta Granada nr 32 (5)
Autobusowa linia sightseeing miasta Granada (5)
Autobusowa linia łącząca obiekty w centrum Kordoby z Medinatem Al-Zahra (5)
10. Stała lub sezonowa oferta regularna bryczek, meleksów, sań, połączenia wodnego lub innego niestandardowego łączącego różne obiekty w jednej miejscowości szlaku (za pierwsze 3 oferty po 2 punkty)
Oferta bryczek w Kordowie (2)

Suma za podzakres VI.C: 55

ZA CAŁY ZAKRES VI: 151/200

Tabela 1. Zestawienie punktacji w poszczególnych zakresach badania dla Szlaku Kalifatu Kordoby

Zakres	Podzakresy	Punkty uzyskane	Maks. Ilość punktów	Uwagi
Zakres I Organizacja Szlaku	A. tematyżacja szlaku	35	50	
	B. oznaczenie szlaku	14	50	
	C. koordynacja szlaku	31	50	
	D. dostępność obiektów	8	50	
	Suma: cała kategoria I	88	200	
Zakres II: Ogólna atrakcyjność turystyczna szlaku	A. autentyczność obiektów	40	40	
	B. zwartość szlaku	10	15	
	C. liczba obiektów	15	15	
	D. własna usługa transportowa	10	15	
	E. stan utrzymania obiektów	10	15	
	Suma: cała kategoria II	85	100	
Zakres III: Turystyczno-kulturowy potencjał obiektów szlaku	A. znaczenie kulturowe zgodne z tematyżacją szlaku	60	60	
	B. eventy zgodne z tematyką	37	40	
	C. dodatkowe atrakcje tematyczne	0	20	
	D. znaczenie historyczne	20	20	
	E. znaczenie biograficzne	20	20	
	F. znaczenie religijne	6	20	
	G. znaczenie: inne typy turystyki	20	20	
	H. znaczenie: grupy etniczne	0	20	
	I. dodatek: Oferta obiektów	26	30	
	J. dodatek: Obiekty unikalne	50	50	
	Suma: cała kategoria III	235	300	
	Zakres IV: Obsługa własna szlaku	A. promocja szlaku	45	45
B. oferty wypraw		13	20	
C. oferta pakietowa		10	20	
D. pozostałe czynniki		15	15	
Suma: cała kategoria IV		83	100	
Zakres V: Pozostała oferta turystyczna szlaku	A. inna turystyczno-kulturowa	40	40	
	B. inna kulturowa, przyrodnicza	20	20	
	C. inna turystyczna	17	20	
	D. pozostałe czynniki	20	20	
	Suma: cała kategoria V	97	100	
Zakres VI: Infrastruktura turystyczna i komunikacyjna	A. baza noclegowa szlaku	58	60	
	B. restauracje i punkty gastronomiczne	38	60	
	C. komunikacja	55	80	
	Suma: cała kategoria VI	151	200	
Suma dla szlaku za wszystkie zakresy razem		739	1000	

4. INTERPRETACJA WYNIKÓW ANALIZY

Ogólna liczba punktów naliczona podczas waloryzacji klasyfikuje Szlak Kalifatu Kordoby jako szlak tematyczny o **dużym** potencjale turystycznym. Powyżej tego oznaczenia znajdują się jeszcze dwa inne – szlak o wybitnym i o wielkim potencjale turystycznym - które są możliwe do osiągnięcia stosunkowo niewielkimi nakładami. Szczegółowa interpretacja wyników pozwoli na wskazanie ubytków w dotychczasowej ofercie.

Ze wszystkich sześciu zakresów waloryzacyjnych zdecydowanie najgorzej w stosunku do możliwej do uzyskania punktacji wypadł zakres I, obejmujący organizację szlaku.

Szczególnie zauważalne są znaczne braki w oznaczeniu i dostępności jego obiektów. Przydzielone 93 na 200 możliwych punkty klasyfikują Szlak Kalifatu Kordoby jako produkt o przeciętnej zaledwie jakości w zakresie organizacyjnym, co uprawnia do pokreślenia go predykatem **szlaku realnego**. Oznacza to, że jest on wyraźnie koordynowany i wkładany jest pewien wysiłek w jego organizację, co nie pozwala uznać go za szlak wirtualny, jednak znaczna niedokładność i niedopracowanie realizacji szeregu podstawowych kryteriów organizacji szlaków kulturowych nie pozwala sklasyfikować go jako w pełni rozwinięty szlak materialny.

Dzięki wysokiej punktacji za kolejny zakres, dotyczący ogólnej atrakcyjności turystycznej, szlak można bez wątplenia uznać za **zwarty i atrakcyjny turystycznie**, co jest najwyższym predykatem w tej kategorii. Szlak aspiruje do tego miana, ponieważ uzyskał 85 na 100 możliwych punktów i we wszystkich podzakresach otrzymał maksymalną lub niemal liczbę punktów. Zdecydowanym atutem jest autentyczność obiektów szlaku. Poza placówkami muzealnymi (gromadzącymi zresztą autentyki) brak na liście jego formalnych obiektów jakichkolwiek wtórnie utworzonych na jego potrzeby.

Jeżeli chodzi o zakres dotyczący turystyczno-kulturowego potencjału obiektów szlaku, to dzięki uzyskanym punktom można go określić jako **szlak o wyraźniej tematycznej atrakcyjności turystyczno-kulturowej, odpowiedni dla różnych form turystyki kulturowej**. Dobry wynik w tej kategorii zawdzięcza na pewno obiektom z listy UNESCO, które są w stanie wykreować bardzo dużą liczbę punktów i które są zgodne z tematem szlaku. Ogólna liczba punktów w tym zakresie wyniosła 235 na 300 możliwych, przy czym za pierwsze trzy podzakresy szlak uzyskał minimum po 80 punktów, natomiast w podzakresach D,E,F,G,H rezultat badania określono w sumie na powyżej 60 przy jednoczesnym uzyskaniu powyżej 12 w minimum dwóch z nich. W konkretnym odniesieniu szlak można uznać za szczególnie atrakcyjny dla kulturowej turystyki biograficznej, turystyki unikalnych obiektów i prawnie chronionego dziedzictwa oraz dla miłośników turystyki militarnej.

W następnej kategorii należy uznać omawiany produkt za **szlak z wysoką aktywnością autopromocyjną i ze znacznym poziomem usług turystycznych**. Uzyskał on bowiem 85 ze 100 możliwych do zdobycia punktów i w pierwszym podzakresie został oceniony na ponad 66%. Ocena ta świadczy o tym, że w wypadku szlaku Kalifatu Kordoby na aktywność promocyjną kładzie się spory nacisk.

Zakres V, dotyczący ogólnej oferty turystycznej szlaku jest zdecydowanie najmocniejszą stroną systemu. Zapewne w dużej mierze jest to wynikiem zarówno obecności w jego przestrzeni dużych ośrodków miejskich z rozwiniętą ofertą kulturalną, która będąc stworzona z myślą o mieszkańcach stanowi także dodatkową atrakcję dla turysty kulturowego, jak i atrakcyjności Andaluzji także dla innych form turystyki, które korzystają z niektórych wymienionych w tym zakresie elementów. Szlak uzyskał 97 na 100 możliwych punktów i dzięki tak wysokiej nocie można uznać go za **produkt o wybitnym znaczeniu kulturowo-turystycznym i ogólnoturystycznym**.

Ostania z kategorii dotyczy infrastruktury turystycznej i komunikacyjnej w przestrzeni szlaku. Również tutaj swoje odzwierciedlenie ma popularność Andaluzji wśród innych form turystyki, która korzysta zarówno z tych samych usług gastronomicznych, hotelarskich, transportowych jak i z podobnej infrastruktury paraturystycznej. **Szlak uzyskał za ten zakres 151 na 200 możliwych punktów**. Mankamentami są: znaczniejsza odległość szeregu obiektów, w tym niektórych kluczowych od międzynarodowego portu lotniczego, uboga oferta linii turystycznych, zwłaszcza w mniejszych miejscowościach oraz brak rozbudowanej, wieloaspektowej oferty w lokalach gastronomicznych.

5. WNIOSKI

Mocne strony systemu:

Szlak Kalifatu Kordoby, jak i cała działalność fundacji El Legado Andalusí, prezentuje istotny temat w historii nie tylko Hiszpanii, ale także całej Europy zachodniej. Południowe regiony półwyspu Iberyjskiego kojarzone są niemal automatycznie ze spuścizną arabskiej tradycji i kultury również przez osoby, których szczegółowa wiedza o nim jest niewielka. Świadczy to o jej popularności i znaczeniu jakie wywarła na kształt dzisiejszej Andaluzji będąc jednocześnie jej darmową i mocną promocją. Organizatorzy szlaku nie muszą więc występować z miejsca popularyzatorów mało znanego i zapomnianego dziedzictwa, a są jedynie osobami wspomagającymi jego odbiór. W związku z powyższym cały szlak, dzięki swojej **wyraźnej tematyce**, jest propozycją pożądaną i poszukiwaną przez przyjeżdżających do Andaluzji turystów. Wychodzi ona na przeciw ich oczekiwaniom.

Przeglądając wiele propozycji szlaków kulturowych zarówno w terenie, jak i w literaturze można nierzadko odnieść wrażenie anonimowości ich organizatorów. Niejednokrotnie punktem spajającym je jest logo szlaku, które często nie niesie ze sobą żadnych informacji o stowarzyszeniu czy osobie sprawującej pieczę nad wyglądem całościowym systemu. W przypadku Szlaku Kalifatu Kordoby, w każdym momencie jego penetracji, jesteśmy świadomi istnienia Fundacji El Legado Andalusí, która w wyraźny sposób promuje siebie jako komórkę założycielską i organizującą szlak. Dowodem jest na to **wyraźne oznaczenie** logiem czy logotypami na najważniejszych drogach i obiektach tras oraz **silna działalność wydawnicza i naukowa** dbająca o uaktualnianie informacji o szlaku. Dodatkowym atutem jest na pewno stale otwarty punkt muzealny i informacyjny organizatora w Parku Nauk w Granadzie.

Wspomniany Park Nauk i kilka innych jednostek muzealnych to jedyne obiekty wchodzące w skład szlaku, które zostały wtórnie zaaranżowane dla celów turystyki. Istotny jest więc fakt, że zdecydowana większość elementów trasy Kalifatu Kordoby **jest autentyczna**, a jej pochodzenie wiąże się z istotnymi potrzebami bądź uwarunkowaniami kulturowymi i historycznymi regionu. W efekcie, odkrywając poszczególne etapy szlaku, turysta kulturowy obcuje z prawdziwymi obiektami powiązаныmi z omawianym okresem. Chociaż wiele z nich różnić będzie się od kształtu pierwotnego, związanego z tematem szlaku to ich renowacje i przebudowy również wywołane zostały autentycznymi, niekomercyjnymi przesłankami. Nie można w dzisiejszej interpretacji dziedzictwa pomijać nowinek technicznych i interaktywnych sposobów przekazywania informacji. Niemniej jednak w omawianej przestrzeni ograniczono je do koniecznego minimum, dzięki czemu zwiedzanie nie przypomina jedynie wirtualnej wędrówki po wtórnie stworzonych atrakcjach.

Nie ulega wątpliwości, że duże zainteresowanie głównymi miastami szlaku i ogromna ilość odwiedzających je turystów jest bezpośrednim efektem wpisania na **Listę Światowego Dziedzictwa Kultury UNESCO**. Obiekty te są niewątpliwie motorem stymulującym atrakcyjność całego systemu i chociaż liczba turystów w mniejszych miastach jest dużo mniejsza niż w Granadzie czy Kordowie, to wyraźne połączenie tych ośrodków i wzbogacenie tego połączenia dodatkowymi zabytkami na trasie może zainteresować część z nich. Brakuje jedynie działań promocyjnych, które by to ułatwiły, a które popularne są w miastach z wyraźnie wiodącym zabytkiem. Przykładem dla koordynatorów omawianego szlaku mógłby być jeden z cudów świata w Agrze – Tadż Mahal. Władze miasta wiedząc, że to on jest magnesem turystów wprowadziły zniżkowe bilety do pozostałych obiektów, które otrzymać można po okazaniu biletu z Tadż Mahal. Jeżeli przenieść to na andaluzyjski grunt i zapewnić tańsze zwiedzanie chociażby zamku w Alcaudete z biletem z Alhambry - byłby to silny impuls do zatrzymania się osób jadących z Granady do Kordoby.

Atrakcyjnym elementem organizacji szlaku jest również wzajemna **bliskość poszczególnych punktów**. Potwierdzeniem tej konstatacji jest już sama ich liczba na trasie o długości jedynie 180 km. To fizyczna bliskość obiektów przede wszystkim decyduje o

możliwości realizacji interesującego i intensywnego programu zwiedzania, pozbawionego długich i monotonicznych przejazdów. Jest ona także ułatwieniem dla organizatorów, którzy mogą w dowolnych konfiguracjach, zatem bardzo elastycznie układać program zwiedzania szlaku.

Słabe strony systemu:

Wiele obiektów, zaliczanych formalnie do szlaku, nie jest niestety tematycznie z nim związane. Organizatorzy pokusili się o to, aby przedstawić turystom propozycję bardzo rozbudowaną, bogatą w wiele wariantów zwiedzania. Czyniąc to zapomniano jednak o kluczowej idei szlaków tematycznych, czyli o konieczności zachowania wyraźnej relacji historycznej między obiektem a omawianym okresem w dziejach terenu, na którym go zbudowano. Przede wszystkim zbędna wydaje się być duża liczba świątyń rzymskokatolickich, wpisanych formalnie na listę obiektów szlaku. Nie tylko powstawały one później, ale przede wszystkim ich obecność powoduje niepotrzebny i nie wyrażony w oficjalnym tytule (dedykacji) szlaku kontrast z pozostałymi obiektami o wyraźnie orientalnym i muzułmańskim charakterze.

Kolejnym faktem, który obniża ogólną ocenę Szlaku Kalifatu Kordoby jest **niekonsekwencja w oznaczaniu i udostępnianiu niektórych obiektów.** Są to głównie obiekty o marginalnym znaczeniu i niewielkim związku z tematyką omawianego systemu. Niemniej jednak decydując się, mimo braku tematycznego uzasadnienia, na wpisanie danego obiektu w jego trasę, należało zadbać o oznakowanie dojazdu do niego i podanie wyraźnych i stałych godzin funkcjonowania. Znaczącym mankamentem jest fakt, iż organizacja El Legado Andalusi nie prowadzi klarownego, zbiorczego harmonogramu udostępniania poszczególnych zabytków. Turysta może zatem liczyć na szczęście bądź nastawiać się jedynie na oglądanie zewnętrznej architektury i ornamentyki. Jest to jednak rozwiązanie alternatywne („awaryjne”) i nie ono wiele wspólnego ważnym zadaniem szlaku: zorganizowaniem eksploracji miejsc także dla grupy docieklwych i ponadprzeciętnie motywowanych tematem turystów kulturowych.

Cieniem na całościowy kształt Szlaku Kalifatu Kordoby kładzie się duża **różnica w zakresie stanu utrzymania wchodzących w jego skład obiektów.** Opuszczając piękną Granadę czy Kordowę turysta trafia na nieco wymarłą andaluzyjską prowincję, ubogą w świadomość konieczności rewitalizacji jej zabytków. Spotyka się tu przeto z miejscami nagannie zapuszczonymi, które odbiegają znacznie od poziomu pielęgnacji obiektów z wymienionych miast. Chociaż nie uda się nadgonić historii i zmienić jej biegu, to korzystając z pewnych zabiegów można by przecież znacząco podnieść ich atrakcyjność. Szansę na to upatrywać można w organizacji mikroeventów, których brak na szlaku, cyklicznych jarmarków czy targów, albo wciągających gości gier miejskich. W pierwszej jednak kolejności zadbać trzeba estetykę na zewnątrz i wewnątrz obiektów, rzetelne usługi przewodników bądź wyczerpujące foldery informacyjne. Po nadrobieniu powyższych niedociągnięć nawet mniejszy i nie tak okazały element szlaku może być, mimo skromnej formy, bardzo atrakcyjny,

Postulaty w zakresie modyfikacji i rozwijania oferty szlaku

Efektom badań i rozważań na temat Szlaku Kalifatu Kordoby są poniższe postulaty, których realizacja mogłaby zapewnić znaczne zwiększenie atrakcyjności i jakości organizacyjnej systemu.

- Organizatorzy szlaku, świadomi turystycznej siły przyciągania biegunów szlaku: Granady i Kordoby, powinni skierować swoje wysiłki na zwiększenie i urozmaicenie oferty turystycznej mniejszych miejscowości znajdujących się na szlaku. Licznych turystów podróżujących między dwoma wymienionymi miastami skłonić trzeba do spędzenia więcej niż jednego dnia na trasie przejazdu. Działaniem mogącym

przyczynić się do tego jest zwiększenie ilości atrakcji wtórnych. Do spędzenia dłuższego czasu w drugorzędnych punktach szlaku zachęcić mogą także ciekawie zorganizowane mikroeventy², gry miejskie czy fabularyzowane spacer. Dodatkowym postulatem w tym zakresie jest przeprowadzenie badań wśród osób wizytujących *Alhambrę* czy *Mezquitę*, które wskazałyby faktyczną skalę zainteresowania mniej znanymi obiektami szlaku i pomogły stworzyć odpowiednią ofertę, mogącą zwiększyć je w przypadku poszczególnych miejsc.

- Konieczna jest transformacja przebiegu szlaku z uwzględnieniem kluczowych cech materialnych szlaków kulturowych. Powinno się przy tym usunąć obiekty, które nie są związane z okresem Kalifatu Kordoby pozostawiając ewentualnie te, które powstały pod rządami i służyły innym dynastiom arabskim i tym samym kulturowo od niego nie odbiegają. Konsekwentnie zredukować należy liczbę kościołów rzymskokatolickich, pozostawiając na formalnej liście obiektów jedynie te z nich, które powstały na miejscu meczetów i są żywym dowodem na długą i miejscami nawet krwawą rekonkwistę. Wszystkie zabytki, które nie są związane z tematem szlaku ale według organizatorów godne i potrzebujące promocji wpisać należy do lokalnych grup obiektów „w przestrzeni szlaku”. Zostanie w takiej sytuacji spełniony postulat o konsekwentnej tematykacji szlaku przy jednoczesnym zachowaniu promocji pozostałych cennych obiektów.
- Uzupełniając Szlak Kalifatu Kordoby organizatorzy powinni położyć większy nacisk na konsekwentne oznaczenie dojazdu do obiektów w terenie. Pomimo licznych wydawnictw w formie folderów i ulotek informacyjnych zawierających mapki dojazdu do poszczególnych punktów, brak wyraźnego oznakowania na miejscu, prowadzi do dezorientacji konsumenta oferty. Przy napotkaniu trudności przez turystę podczas docierania do obiektu skutecznie zostaje zmniejszone jego zainteresowanie i postrzeganie oferty jako atrakcyjną. Kluczowe powinno więc być detaliczne, nawet przesadzone oznakowanie wpływające na bezcenny komfort eksplorującego trasę turysty. W najbliższym sąsiedztwie obiektów, organizator zadbać powinien o tablice informacyjne, przybliżające ich historię. W przestrzeni szlaku w jej obecnym kształcie są one rzadko spotykane, a biorąc pod uwagę prężne działanie fundacji El Legado Andalusí na polu promocji jej inicjatyw, ich nieobecność jest niedopuszczalna.
- 4. Koniecznym działaniem na polu promocji i „przyjazności” szlaku jest postawienie większego nacisku na skierowanie oferty do obcokrajowców. Sporym mankamentem Szlaku Kalifatu Kordoby jest zaniedbanie tej właśnie kwestii. W niewielu obiektach zwiedzający spotka się z informacją w językach obcych a strona internetowa szlaku, choć bardzo rozbudowana, posiada jedynie wersję hiszpańską.

6. Szlak Kalifatu Kordoby jako destynacja turystyki kulturowej

Chociaż istniejąca forma Szlaku Kalifatu Kordoby może zainteresować zwolenników niemal każdej formy turystyki kulturowej, to jednak warto wymienić te z nich, które są najwyraźniejsze i najlepiej sprostać mogą oczekiwaniom ich miłośników.

Turystyka dziedzictwa kulturowego

Bez wątpienia będzie to najważniejsza forma turystyki kulturowej, która może być z powodzeniem praktykowana na terenie Szlaku Kalifatu Kordoby. Dowodem na to jest przede wszystkim obecność bezcennych zabytków, także tych z listy UNESCO, jak również wpisanie szlaku na listę Szlaków Kulturowych Rady Europy. Sama wiodąca tematyka szlaku przedstawia okres, który był istotnym w historii Europy i w którym omawiany obszar silnie

² Armin Mikos v. Rohrscheidt używa tutaj terminu „eventyzacji szlaków tematyczno-kulturowych. Stwierdzenie to nawiązuje do tych elementów szlaku, które niosą ze sobą elementy „przeżyciowe” [Mikos v. Rohrscheidt A., *Regionalne szlaki tematyczne. Idea, potencjał, organizacja*, Proksenia 2010, s. 65-66]

oddziaływał na pozostałe kraje zachodniej części kontynentu. Najcenniejszymi obiektami dla turysty zainteresowanego wielkim dziedzictwem kulturowym będzie meczet La Mezquita w Kordowie wraz z mostem średniowiecznym i wieżą Calahorra. Nie ominiemy też twierdzy Alhambra w Granadzie oraz zabytkowej i urokliwej dzielnicy Albaicin. Dodatkową atrakcją będą zapewne liczne placówki muzealne, na czele z ekspozycją i parkiem archeologicznym w Madinat al-Zahara oraz centrum interpretacji szlaków El Legado Andalusi w Parku Nauk.

Turystyka militarna

W znaczącej większości obiekty wchodzące w skład Szlaku Kalifatu Kordoby są obiektami związanymi ze średniowieczną sztuką wojenną. Burzliwość pobytu dynastii arabskich w Europie, wynikająca z nieustannej rywalizacji między nimi, doprowadziła do silnego ufortyfikowania regionu. Charakterystycznym elementem krajobrazu są zbudowane na wzgórzach zamki i twierdze, które strzegły ziem przed potencjalnymi najeźdźcami. Nie braknie ich również na trasie szlaku. Zaczynając od murów miejskich chroniących najstarszą część Kordoby, poprzez zamki w Alcaudete czy Castillo de Locubin, na potężnej twierdzy Alhambra w Granadzie kończąc. W przestrzeni Szlaku Kalifatu Kordoby można by niemal utworzyć wyspecjalizowany szlak, który byłby połączeniem wszystkich istniejących na nim zamków i umocnień miejskich. Bliskość tych budowli i ich rozmach zainteresuje z pewnością każdego miłośnika tej właśnie formy turystyki kulturowej.

Turystyka etniczna

Z punktu widzenia mieszkańców Bliskiego Wschodu czy wszystkich stamtąd pochodzących obywateli państw europejskich podróż do Andaluzji jest jak powrót na ziemię swoich przodków. Region ten, a w tym oczywiście przestrzeń Szlaku Kalifatu Kordoby cechuje nagromadzenie architektury i sztuki arabskiej, która mocno kontrastuje z aktualnie dominującym dziedzictwem kultury zachodniej i chrześcijańskiej. Bogato reprezentowany jest tu ciekawy prąd sztuki islamskiej zwany mauretańskim. Mimo podstawowych zaczerpniętych z tradycji elementów ornamentyki znajdziemy wiele aspektów związanych ściśle z tym północnoafrykańskim kręgiem kultury islamskiej. Fundacja El Legado Andalusi oraz wszystkie osoby zaangażowane w funkcjonowanie szlaku są zdeterminowane, by promować arabskie dziedzictwo i jego wkład do europejskiej sztuki i nauki. Odwiedzający więc Andaluzję pobratymcy i kulturowi spadkobiercy dawnych kalifów i emirów mogą komfortowo i z dumą poznawać ten etap ich historii.

Turystyka industrialna

Wśród obiektów szlaku znajdziemy kilka, które zainteresować mogą także miłośników inżynierii i przemysłu. Życie w omawianym okresie skupiało się przy ciekach wodnych, a tym najważniejszym, który płynie do dzisiaj na terenie Andaluzji jest rzeka Gwadalkiwir. Najstarsza część Kordoby ulokowała się właśnie na jej prawym brzegu, a jej bliskość wymusiła na mieszkańcach rozwiązania inżynierskie ułatwiające współzycie z nią i korzystanie z niej. Takimi inwestycjami były przeprawy. Najatrakcyjniejszą z nich jest kamienny most w Kordowie, który łączy w linii prostej meczet *La Mezquita* z wieżą obronną *La Calahorra*. Ponadto w tejże Kordowie podziwiać można młyny rzeczne - ciekawe obiekty przemysłowe, które już od czasu kalifatu Kordoby wykorzystywały siłę płynącej rzeki.